IOM
UN MIGRATION

прирачник

ЗА ОБУКА
ЗА ПРАВНА
СОЦИЈАЛИЗАЦИЈА
ЗА УЧЕНИЦИ ВО
ЗАВРШНА ГОДИНА
НА ОСНОВНОТО
ОБРАЗОВАНИЕ
И ВО СРЕДНОТО
ОБРАЗОВАНИЕ

doracak

PËR TRAJNIM
NË TEMËN E
SOCIALIZIMIT
JURIDIK PËR
NXËNËSIT NË
VITIN E FUNDIT
TË ARSIMIT FILLOR
DHE TË MESËM

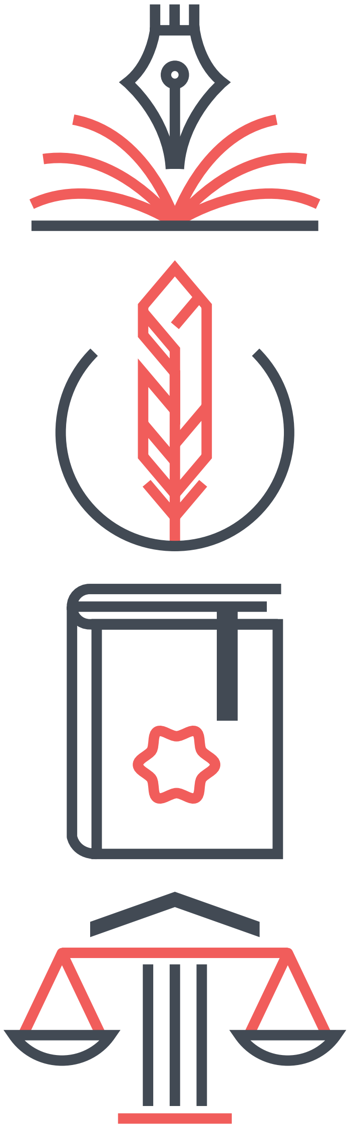

ПРИРАЧНИК

ЗА ОБУКА ЗА ПРАВНА СОЦИЈАЛИЗАЦИЈА ЗА УЧЕНИЦИ ВО ЗАВРШНА ГОДИНА НА ОСНОВНОТО ОБРАЗОВАНИЕ И ВО СРЕДНОТО ОБРАЗОВАНИЕ

содржина

I
ВОВЕД КОН ПОИМОТ НА ПРАВНА СОЦИЈАЛИЗАЦИЈА стр. 4

II
ПОИМНИК НА УПОТРЕБЕНИ ПОИМИ И ИЗРАЗИ ВО ПРОГРАМАТА ЗА ОБУКАТА стр. 8

III
МЕТОДОЛОГИЈА НА ПОДГОТОВКА И СПРОВЕДУВАЊЕ НА ОБУКАТА стр. 18

IV
МОДЕЛ ПРОГРАМА ЗА ОБУКА ЗА ПРАВНА СОЦИЈАЛИЗАЦИЈА стр. 22

ВОВЕД

КОН ПОИМОТ НА ПРАВНА СОЦИЈАЛИЗАЦИЈА

Правната социјализација е процес низ којшто луѓето, а особено младите луѓе, го развиваат својот однос односно стекнуваат знаења и градат ставови за правото односно правните институции, правните процеси (законитостите според кои дејствува правото) и правните вредности во еден конкретен правен поредок или во група на правни поредоци со заеднички карактеристики.

Односот кон правото односно градењето на ставовите може да се одвива на два начина: хетерономно и автономно. Хетерономното градење на ставовите се одвива поради страв односно закана од употреба на сила или фактичка употреба на сила и останати репресивни мерки од страна на државата односно нејзините институции што се законски овластени тоа да го прават.

Автономоното градење на ставовите се одвива преку учење, критичко расудување и убедување, градење на консензус за правните односно државно-правните институции, процеси и вредности. Најважен систем што го овозможува

автономното градење на ставовите е образованието, како формалното, така и неформалното образование. Се разбира, самиот образовен систем треба да биде организиран врз демократски начела односно наставата и обуката да се спроведува преку критичка анализа на општествената стварност, но и да се дозволува простор за плурализам на идеите и ставовите и критика кон доминантните мислења и ставови. Автономното градење на ставовите не резултира со едноставно прифаќање на постоечкиот државно-правен поредок, туку посакуваниот резултат е прифаќање на институционалниот пат во менувањето на поредокот и градењето на нови општозадолжителни правила. Во таа смисла, автономното градење на ставовите за поредокот е најдобра гаранција за усвојувањето на мирот, слободата и редот како легитимни вредности на правниот поредок и избегнување на радикализација односно омраза и нетрпеливост, како и насилство мотивирано од радикални идеологии.

Повеќето современи општества се базираат врз социјални различности. Нивното прифаќање не подразбира непостоење на заеднички институции и вредности. Токму правниот поредок, неговите институции, но и вредности, се најзначајната рамка што ги обединува луѓето во нивните различности. Тоа особено важи за доминантно мултикултурните општества со изразени етнички, верски, лингвистички и расни различности. Македонското општество е пример за мултикултурно општество според своите карактеристики. Затоа, правната социјализација треба да биде една од основните задачи на формалното образование во рамките на образовниот систем и тоа не само во средното образование, туку и во основното образование.

Правната социјализација е основа за изградба на свеста кај младите луѓе за автономно градење на ставовите за државно-правните институции, процеси и вредности. Оттаму, овој прирачник е скромна, но значајна основа за воведување на правната социјализација како задолжителна содржина во формалното образование на учениците во основните и средните училишта во Република Северна Македонија.

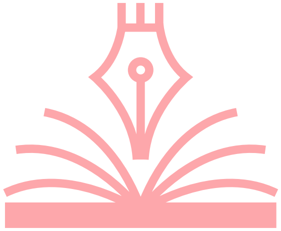

ПОИМНИК

НА УПОТРЕБЕНИ ПОИМИ И ИЗРАЗИ ВО ПРОГРАМАТА ЗА ОБУКАТА

II

1.

Државата е општествена заедница и го претставува организираниот дел на општеството наспроти цивилната (граѓанската) сфера односно неорганизираниот дел на општеството. Основни карактеристики (белези) на државата се постоењето на државна територија, население и јавна власт. Јавната власт е клучната дистинктивна категорија што ја одделува државата од другите општествени структури. Јавната власт го поседува својството на суверенитет. Суверенитетот подразбира правна надреденост на државната власт врз останатите општествени структури и нејзина независност во однос на други суверени власти во меѓународниот поредок (други држави). Државата може да се определи и како поредок на институции што ја вршат јавната власт.

2.

Државјани се лица кои поседуваат државјанство на една држава. Државјанството е правна врска меѓу државата и граѓанинот со права и обврски и за државата и за граѓанинот. Сепак, положбата на државата и граѓанинот не е рамноправна бидејќи државата настапува од позиција на суверенитетот (правна надреденост). Вообичаено, државјанството се стекнува според неколку принципи: начело на крвна врска односно според раѓање од родител/родители државјани на одредена држава, начело на раѓање на територија на определена држава и начело на натурализација односно природување/стекнување на државјанство на одредена држава со исполнување на определени услови. Државјанството се губи со смрт, отпуст од државата по барање на државјанинот или одземање на државјанството од страна на државата.

3.

Странци се лица кои привремено или постојано се настанети на територијата на одредена држава, но не поседуваат нејзино државјанство.

4.

Демократијата е начин на управување со државата односно вид на организација на власта во државата. Современата демократија подразбира власт на мнозинството, заштита на малцинството (политичкото малцинство, но и малцинствата според други основи како културните малцинства односно етничките, верските, јазичните и други малцинства или малцинства според лични определби како, на пример, сексуална ориентација), и слобода на критика и опозиција на власта (суштински простор за фер политички натпревар и можност за менливост на власта).

5.

Активно и пасивно избирачко право се видови на избирачки права. Активното избирачко право е можност да се избира, а пасивното избирачко право е можност да се биде избран на определена јавна функција.

6.

Посредна и непосредна демократија се видови на демократско управување. Посредната или претставничка демократија вклучува претставништво во остварувањето на власта од страна на граѓаните односно граѓаните учествуваат во извршувањето на власта преку избрани претставници на слободни и фер избори со еднакво право на глас за секој избирач. Најважно претставничко тело е парламентот, каде граѓаните ги избираат своите претставници на непосредни избори. Непосредната или директна демократија е директно остварување на власта од страна на граѓаните без посредство на избрано претставништво.

7.

Најчести облици на непосредната демократија се референдумот, граѓанските законодавни иницијативи и граѓанските собири. Референдумот е изјаснување на граѓаните за донесување на политичка одлука преку гласање со „за" или „против" за поставеното прашање. Референдумското прашање мора да биде афирмативно формулирано на јасен и недвосмислен начин, а за секоја одлука треба да се постави посебно прашање.

Референдум на централно ниво распишува парламентот, а реферндум на локално ниво распишуваат институциите на локалната самоуправа. Во нашата држава, Република Северна Македонија, уставот определува за кои прашања Собранието е должно да распише референдум како неопходен дел од постапката за донесување на одлука. За другите прашања Собранието може да одлучи да распише референдум во согласност со уставот и законот. Граѓанските законодавни иницијативи и петициите се уставна и законска можност граѓаните да се јавата како овластени предлагачи на закон или да покренат разгледување на определено прашање. На пример, во правниот поредок на Република Северна Македонија, најмалку 150.000 избирачи може да поднесат предлог за измена на уставот или најмалку 10.000 избирачи може да предложат донесување на закон. Граѓанските собири се можност граѓаните на собир на граѓани да донесуваат одлуки. Такви форми на одлучување, најчесто, се предвидени во локалната и, особено, во месната самоуправа.

8.

Автократија и тоталитарна држава се видови на недемократско управување со државата. Автократијата е традиционален недемократски систем и, во основа, значи концетрација на власта во рацете на едно лице или мала група односно олигархиска структура. Тоталитарната диктатура е феномен на 20 век и подразбира бришење на границата меѓу јавната и приватната сфера во општеството преку доминација на определена идеологија која ги опфаќа сите сфери на оппштетсвеното живеење, вклучува негација на индивидуалните слободи и права и ги поставува индивидуите во состојба на целисна покорност кон државната власт, најчесто во лицето на еден диктатор. Најпознати форми се болшевичкиот комунизам, фашизмот и нацизмот. Историски, најопасна форма е нацизмот бидејќи вклучува и расизам со насилна елиминација на население кое е етнички и верско различно од доминантната популација.

9.

Правото е збир на норми што ги донесуваат институциите на јавната власт и чијашто примена ја гарантираат институциите на јавната власт, во крајна мерка, и со употреба на легална принуда.

Правните норми се општозадолжителни правила што ги уредуваат општествените односи. Нивни основни делови се диспозицијата (општозадолжителното правило за поведение) и санкцијата (правната последица доколку не се примени диспозицијата, позната како казна). Правните норми се хирерахиски организирани во пирамидата на правниот поредок. Повисоките норми во хиреархијата на поредокот ја определуваат формата, постапката за донесување и содржината на пониските норми во правниот поредок. На врвот на пирамидата на правниот поредок се уставните норми, под нив се законските норми, потоа подзаконските општи правни норми, потоа поединечните и конкретните правни норми и на дното се материјалните дејствија за примена на правото во согласност со правните норми.

10.

Односот кон правото односно градењето на ставовите може да се одвива на два начина: хетерономно и автономно. Хетерономното градење на ставовите се одвива поради страв односно закана од употреба на сила или фактичка употреба на сила и останати репресивни мерки од страна на државата односно нејзините институции што се законски овластени тоа да го прават.

Автономното градење на ставовите се одвива преку учење, критичко расудување и убедување, градење на консензус за правните односно државно-правните институции, процеси и вредности.

11.

Обичајните норми се правила за поведение што ги содава неорганизираното општество односно граѓанското општество. Тие се создаваат на спонтан односно стихиен начин, а нивната примена не е гарантирана од државните институции. Обичаите настануваат со подолготрајно повторување на определени поведенија од страна на поголеми или помали општествени групи кои заедно живеат. Обичаите регулираат различни општествени односи.

Религиозните норми се правила за поведение во рамките на еден систем на верувања (религија). Тие се содржани во верските догми што, најчесто, се наоѓаат во верските книги или настануваат како резултат на толкувањата на верските догми од страна на верските институции.

12.

Правни акти се средства за создавање, применување и толкување на правото. Правните акти ги донесуваат институциите на јавната власт. Правните акти се хирерахиски организирани во пирамидата на правниот поредок зависно од положбата на нормите што се се создаваат со определениот правен акт. На врвот на правниот поредок е уставот, под него се законите, потоа подзаконските општи правни акти и, на крај, поединечните и конкретните правни акти.

13.

Уставот е највисок правно-политички акт што го донесува редовното претставничко тело (парламентот) или посебно уставотворно тело во посебна уставотворна постапка.

Постапката за донесување на устав е сложена и долготрајна поради важноста на уставот во правниот поредок.

Со уставот се регулираат основните општествени односи, а пред се основните права на човекот и граѓанинот и нивната примена и заштита, основните карактеристики на државата, организацијата на државната власт, основите на економските односи, основите на меѓународните односи на државата, одбраната и безбедноста на државата и состојбите на исклучок (воена и вонредна состојба) и постапката за донесување на нов устав или менување на постојниот устав. Уставт е најчесто во пишана форма и кодификуван (во еден акт), иако, во некои правни поредоци, уставните правила може да се содржат во повеќе акти или да не бидат во пишана форма (уставниот поредок на Велика Британија).

14.

Закон е највисок правен акт после уставот што го донесува законодавниот орган (парламентот), по правило, во пишана форма и во посебна законодавна постапка. Постапката за донесување на законот е релативно сложена поради важноста на законот во правниот поредок.

Законот регулира најразлични односи, а што точно ќе биде регулирано со еден закон е директно предвидено со уставот или е одлука на законодавниот орган во согласност со уставот. Законодавната постапка вклучува повеќе фази и тоа законодавна иницијатива, предлог за донесување на закон, разгледување на предлог законот, усвојување на законот, прогласување на законот, објавување на законот во службеното гласило и стапување во сила на законот.

15.

Концептот на човековите права и слободи има долга историја, но неговиот вистински настанок е во ерата на просветителството и филозофијата на рационално ссфатеното природно право. Имено, филозофите како Џон Лок или Жан Жак Русо сметале дека луѓето се раѓаат слободни со природни права што не се подарени од никого односно од државата (имаат предегзистентен карактер во однос на државата), туку луѓето ги поседуваат со самиот факт дека се луѓе. Лок ги издвојува правото на живот, правото на слобода и правото на сопственост како централни и основни природни права.

Човековите права и слободи за, прв пат, се систематизирани во еден правно-политички документ за време на Големата граѓанска револуција во Франција во 1789 година, во рамките на Декларацијата за правата на човекот и граѓанинот. Во втората половина на 19 век и првата половина на 20 век постепено се развива концептот на човековите права, а особено значајни се првите Женевски конвенции за правата на болните и повредените војници во воени услови и правата на воените заробеници.

Но, интензивниот развој во современи услови е поврзан со ужасите и страдањата за време на Втората Светска Војна и невидени нацистички злосторства. Во 1948 година Организацијата на Обединетите нации ја донесува Универзалната декларација за човековите права, а во 1951 година Советот на Европа ја донесува Европската конвенција за заштита на човековите права и основни слободи. Оваа конвенција на Советот на Европа освен регионално значење за Европа, значајна и и за развојот на меѓународното право за човековите права бидејќи со неа, за прв, пат се воведува наднационална судска институција, Судот за човекови права во Стразбур, којашто овозможува судска заштита на наднационално ниво на правата и слободите гарантирани со конвенцијата.

16.

Личните права и граѓанските и политички права ги вклучуваат правото на живот, правото на слобода, забраната на тортурата и нечовечкото и понижувачко однесување, заштита од дискриминација, пристапот до правдата и правото на судење во пропишана постапка од независен и непристрасен суд вклучувајќи ги и останатите права на обвинетите и осудените лица, слобода на вероисповеста, личните политички права (право на собирање и здружување, слобода на изразување, избирачко право и право на пристап до јавни функции и други права).

Економските и социјалните права ги вклучуваат право на работа, права што произлегуваат од работниот однос, право на синдикално здружување, право на штрајк, право социјална заштита, социјално обезбедување и осигурување за старост или во случај на болест или трајна спреченост за работа, посебни права за заштита на мајчинството и правата на децата, право на образование и други права.

Културните и малцинските права вклучуваат заштита на културните (етнички, верски, јазични и други малцинства) малцинства од дискриминација, право на слободно развивање на културата на малцинствата , вклучувајќи и право на употреба на јазикот, образование на својот јазик и практикување на обичаите и традициите и други права.

17.

Постојат различни **теории за целите на казнувањето**, но, несомнено, основна цел на казнувањето е санкционирање на противзаконитото поведение односно стореното кривично дело како еден вид одмазда на заедницата кон поединецот за стореното зло. Се разбира, покрај оваа основна цел на казнувањето, тоа има за цел и спречување на сторителот да врши кривични дела и негово превоспитување (специјална превенција) и воспитно да се влијае врз другите да не вршат кривични дела (генерална превенција). Ресоцијализацијата е настојување со различни методи деликвентот да се убеди на слобода да се однесува согласно со правните прописи, но и тој да се превоспита за автономно да го усогласи своето однесување со нормативните барања на општеството, а не само поради стравот од казна.

МЕТОДОЛОГИЈА

НА ПОДГОТОВКА И СПРОВЕДУВАЊЕ НА ОБУКАТА

III

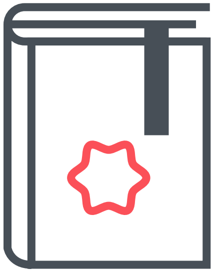

Обуката за правна социјализација е наменета за ученици во завршното одделение на основното образование, но може да биде користена (со соодветна адаптација на пристапот во усвојувањето на знаењата, градењето на лични ставови и развивањето на вештини согласно со возраста на учениците) и за учениците на првите две години од средното образование. Содржината на обуката е прилагодена и на наставната програма по предметот **граѓанско образование** и претставува содржинско продолжување на програмата.

Содржината на обуката им овозможува на слушателите да се стекнат со знаења, да изградат лични ставови и да се стекнат со практични вештини за основите на државно-правниот поредок на нашата држава, но и со општи знаења за современите демократски правни поредоци засновани врз принципот на владеењето на правото односно правната држава.

Оттаму, основната цел е слушателите да се социјализираат со државно-правниот поредок преку градење свест и личен став за својот статус на граѓани, еднакви

во правата и обврските односно еднакви пред законите. На тој начин значително ќе се придонесе во избегнување на можната алеинација односно оттуѓување на младите луѓе од институционалните механизми за решавање на сите можни лични и општествени конфликти.

Алтернативата на социјализацијата со правниот поредок е, многу често, радикализација на младите луѓе и барање на одговори голем број на општествени прашања во радикални идеологии. Недостатокот на ефикасен механизам за правна социјализација, а една од најефикасните алатки за правна социјализација е образованието на младите луѓе, доведува до зајакнување на предрасудите кон различностите во општеството. Силните предрасуди создаваат простор за пенетрација на радикални идеологии и ставови, а прифаќањето на радикалните ставови и идеологии е најважниот чекор кон трансформација на идеологијата во насилство мотивирано од идеолошка омраза и нетрпеливост (вклучувајќи верска, политичка или друг тип на омраза и нетрпеливост).

Обуката е организирана во еден работен ден поделен во пет наставни часови од 45 минути. Пожелно е после секој наставен час да има кратка пауза од околу 10 минути, а после третиот час да има подолга пауза од околу 20 минути. Секој час е организиран во три дела: воведен дел, кадешто слушателите преку дискусија или групна односно индивидуална работа се запознаваат со содржината на часот и се испитуваат нивните предзнаења, но и ставови во однос на темата. Следи, главниот дел во кој предавачот ја презентира темата (со препорака во текот на презентацијата со кратки прашања да ги вклучува слушателите) и завршен дел во кој предавачот преку дискусија го сумира презентираното или преку индивидуална односно групна задача се проверува новостекнатото знаење односно промената во ставовите на слушателите. Методологијата на работа за секој поединечен час, како и деталната содржина на часот и целите на часот се детално разработени во четвртиот дел од овој прирачник насловен како „Модел програма за обука за правна социјализација“.

Имајќи во предвид дека овој прирачник и модел програмата за обуката дадена во него ќе бидат користени во повеќе средини од различни социјални карактеристики (урбаните односно рурални средини, социјално либерални односно социјално конзервативни средини, разлики во етничкиот и верскиот состав на населението) конкретната имплементација на програмата треба да се адаптира на локалните каракте-

ристики на средината. Токму затоа, се работи за модел програма што може да се дополнува или менува зависно од потребите на секоја од обуките.

Предавачите на обуката пожелно е да бидат возрасно поблиски до слушателите односно да бидат помлади луѓе за да можат да остваруваат непречена и директна комуникација со слушателите. Исто така, пожелно е да имаат предзнаења и вештини во областа на правото, но и во политичките науки и социологијата, стекнати во рамките на нивното формално факултетско образование.

Предавачите на обуката пожелно е да бидат и лица со способност за адаптација на различни социјални средини, сензибилни на локалните обичаи и традиции, со способност да ги препознаат веќе создадените предрасуди кај слушателите и со способност да влијаат врз менување на ставовите на слушателите, доколку е потребно, но без наметнување.

Обуката е дизајнирана за групи од 20 до 30 слушатели. Бројките одговараат на просечната бројност на одделенијата во основните училишта, односно класовите во средните училишта. Со мала адаптација на временските отсечки, обуката може да се спроведе и за групи помали од 20 слушатели. Но, не е препорачливо да се спроведува за групи поголеми од триесетина слушатели.

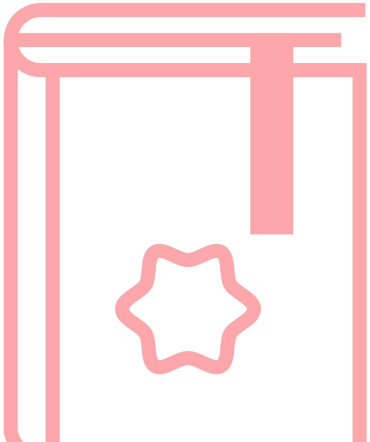

МОДЕЛ

ПРОГРАМА ЗА ОБУКА ЗА ПРАВНА СОЦИЈАЛИЗАЦИЈА

час 1:

Определување и разграничување на поимите држава, демократија и правен поредок

час 2:

Обичајни и верски норми, поделба на власта и основни правни акти

час 3:

Основни слободи и права на човекот и граѓанинот

час 4:

Непосредно демократско учество на граѓаните во извршувањето на власта (референдум, граѓански иницијативи и граѓански собири)

час 5:

Владеење на правото и функционирање на правната држава

час 1:

ОПРЕДЕЛУВАЊЕ И РАЗГРАНИЧУВАЊЕ НА ПОИМИТЕ ДРЖАВА, ДЕМОКРАТИЈА И ПРАВЕН ПОРЕДОК

МЕТОДОЛОГИЈА НА РАБОТА:

Индивидуална работа и групна дискусија. Кратка презентација од предавачот.

СОДРЖИНА НА ЧАСОТ:

1. Претставување на предавачот и претставување на слушателите (5 мин.).
2. После претставувањето на слушателите, предавачот ги замолува секој на лист да напише по еден клучен збор кој го асоцира на појавите држава, демократија и право (5 мин.).
3. По завршувањето на определеното време, предавачот со помош на еден или двајца слушатели ги чита листовите и во посебни табели ги запишува идеите на слушателите за државата, демократијата и правото. При запишувањето пожелно е да ги групира зборовите според нивната сличност за да стекне првична слика за ставовите на слушателите (особено е важно да ги подвлече особено екстремните ставови. На пример, поистоветување на државата со сила или репресија, неправда, отуѓена моќ од луѓето. Поистоветување на демократијата со хаос, недостаток на контрола и немање на ред во државата. Поистоветување на правото со принуда, прогон, затвор, но и неморал спротивен на традицијата и верата, како и отфрлање или потценување на важноста на правото за животот во заедницата. Додека ги запишува поимите пожелно е да поттикнува коментари од слушателите (15 мин).
4. Предавачот го објаснува поимот држава (види во поимникот). Особено ја истакнува улогата на државата како заедница на слободни луѓе чија основна цел е да го регулира и обезбеди заедничкиот живот преку одржувањето на мирот, редот, гаранција на правата и слободите на граѓаните и нивна заштита. Се објаснуваат и поимите државјани и странци (види поимник) (5 мин.)

5. Предавачот го објаснува поимот демократија (види поимник). Особено истакнува дека современата демократија е најприфатлив начин на управување бидејќи власта мора да ја има согласноста на граѓаните. Истакнува дека согласноста се добива на избори. Ги објаснува поимите избори и избирачко право (активно и пасивно избирачко право) (види поимник). Предавачот заклучува со објаснување зошто демократијата е подобра од недемократските системи (автократија и тоталитарна држава) (види поимник) (5 мин.).
6. Предавачот го објаснува поимот право (види поимник). Особено истакнува дека правото е збир на правила кои го регулираат и овозможуваат заедничкиот живот. Објаснува дека правилата ги донесуваат демократските институции, а правилата ги регулираат правата и слободите на граѓаните, но и нивните обврски кон државата, но и меѓусебно. Објаснува дека постојат и правила кои ја регулираат работата на институциите на власта, но и начинот како се применуваат правилата кои ги пропишуваат правата, слободите и обврските на граѓаните (процедури) (10 мин.)

Вкупно: 45 минути

ЦЕЛИ НА ЧАСОТ

1. Предавачот треба да се запознае со слушателите.
2. Предавачот треба да стекне првична претстава за ставовите на слушателите, особено имајќи ги во предвид претходното влијание на факторите на социјализацијата (семејство, пријатели, верски организации, медиуми, училиште).
3. Слушателите треба да стекнат основни знаења за поимите држава, демократија и правен поредок и вештини за нивно понатамошно изучување.
4. Слушателите треба да изградат став дека демократската држава не е отуѓена структура на моќ за репресија, дека демократијата е механизмот преку кој граѓаните ги искажуваат своите ставови за политичките процеси и дека правото е збир на правила кој го овозможува заедничкиот живот, а не е средство за принуда.

час 2:

ОБИЧАЈНИ И ВЕРСКИ НОРМИ, ПОДЕЛБА
НА ВЛАСТА И ОСНОВНИ ПРАВНИ АКТИ

МЕТОДОЛОГИЈА НА РАБОТА:

Групна работа и групна дискусија. Кратка презентација од предавачот.

СОДРЖИНА НА ЧАСОТ:

1. Предавачот ги дели слушателите во неколку групи (зависно од бројот на слушателите, но не повеќе од 5 слушатели во група) и ги замолува да разговараат во групата, а потоа на флип чарт (голем лист за табла) да напишат по еден обичај од нивната средина и по една верска норма (правило) од религијата која се практикува во нивното семејство (доколку се практикува религија). (10 мин.).
2. По завршувањето на времето, по еден претставник од секоја група накратко го објаснува напишаното од групата (15 мин.).
3. Предавачот им ја објаснува на слушателите разликата меѓу обичаите, верските норми и правните норми односно правила (види поимник). Особено истакнува дека правните норми важат за сите граѓани на една држава и се задолжителни за нив без разлика на нивното расно, етничко, верско, јазично или културно потекло, додека обичаите се разликуваат од место во место, а верските норми важат само за верниците. Предавачот истакнува дека поради тоа што правните норми важат за сите, тие мораат да бидат применувани од сите, додека за обичаите и верските норми одлуката дали ќе се примени или нема да се примени некој обичај или верска норма е слободна, зависно од волјата на поединците или нивната локална заедница. (5 мин.)
4. Предавачот објаснува дека правните норми се создаваат и се применуваат со правните акти. Тој им објаснува дека правните акти ги донесуваат институциите, како на државно, така и на локално (општинско) ниво. Предавачот ја објаснува поделбата на власта на законодавна, извршна и судска власт, како и локалната (општинска) власт. Тој им објаснува која е улогата на секоја

од властите во уставниот систем односно правниот поредок и какви акти донесуваат институциите во рамките на системот на поделба на власта (види поимник). (10 мин.).

5. Предавачот им ги објаснува поимите на уставот и законот како најважни правни акти во хирерахијата на правниот поредок. Особено истакнува дека во уставот се регулирани основните човекови права и слободи во правниот поредок на една држава (види поимник) (5 мин.)

Вкупно: 45 минути

ЦЕЛИ НА ЧАСОТ

1. Предавачот треба да стекне претстава за локалните карактеристики на заедницата кадешто ја држи обуката (преку локалните обичаи, но и верските навики на населението), а преку тоа и можните предрасуди на слушателите имајќи ги во предвид претходното влијание на факторите на социјализацијата (семејство, пријатели, верски организации, медиуми, училиште).
2. Слушателите треба да стекнат основни знаења за разликите меѓу правото и останатите општествени нормативни системи (обичаи, верска традиција) и вештини за нивно понатамошно изучување.
3. Слушателите треба да изградат став дека правниот поредок е заеднички за сите и не поврзува и покрај нашите културни разлики. Тие треба да изградат став дека сите сме, првенствено, обврзани со правниот поредок, а потоа со локалните обичаи и верските традиции.
4. Слушателите треба да стекнат основни знаења за системот на поделба на власта на централно ниво (законодавна, извршна и судска власт) и за улогата на локалната власт.
5. Слушателите треба да стекнат основни знаења за уставот и законите како основни и најважни правни акти (на врвот на хиерархијата на правниот поредок).

час 3:

ОСНОВНИ СЛОБОДИ И ПРАВА НА
ЧОВЕКОТ И ГРАЃАНИНОТ

МЕТОДОЛОГИЈА НА РАБОТА:

Групна дискусија. Кратка презентација од предавачот. Групна истражувачка работа.

СОДРЖИНА НА ЧАСОТ:

1. Предавачот, по случаен избор или со доброволно пријавување од страна на слушателите, ги прашува дали знаат што се човековите права и дали можат да набројат, барем, едно човеково право. (5 мин.).
2. После кусата групна дискусија, предавачот го објаснува поимот на човековите права и слободи. Особено внимателно и илустративно зборува за историјатот на човековите права и слободи (види поимник) (10 мин.).
3. После објаснувањето на поимот на човековите права и слободи и краткиот историјат на нивниот развој, предавачот, повторно, се навратува на поимот на уставот и на делот од уставот каде се регулирани основните слободи и права на човекот и граѓанинот.

   Предавачот, особено, ја истакнува и објаснува поделбата на лични права, граѓански и политички права, економски и социјални права и културни и малцински права (види поимник). (10 мин).
4. Предавачот ги дели слушателите во неколку групи (зависно од бројот на слушателите, но не повеќе од 5 слушатели во група) и ги замолува во Уставот на Република Северна Македонија (да им биде дадена печатена верзија или да го побараат на интернет, доколку имаат пристап до компјутер со интернет врска) да изберат едно пропишано право, да ја дискутираат содржината на правото, а потоа на флип чарт (голем лист за табла) да го објаснат тоа право, како што е пропишано со уставот. (10 мин.)
5. По завршувањето на времето, по еден претставник од секоја група накратко го објаснува напишаното од групата (10 мин.).

Вкупно: 45 минути

ЦЕЛИ НА ЧАСОТ

1. Предавачот треба да стекне претстава за локалните карактеристики на заедницата кадешто ја држи обуката (преку локалните обичаи, но и верските навики на населението), а преку тоа и можните предрасуди на слушателите имајќи ги во предвид претходното влијание на факторите на социјализацијата (семејство, пријатели, верски организации, медиуми, училиште).
2. Слушателите треба да стекнат основни знаења за разликите меѓу правото и останатите општествени нормативни системи (обичаи, верска традиција) и вештини за нивно понатамошно изучување.
3. Слушателите треба да изградат став дека правниот поредок е заеднички за сите и не поврзува и покрај нашите културни разлики. Тие треба да изградат став дека сите сме, првенствено, обврзани со правниот поредок, а потоа со локалните обичаи и верските традиции.
4. Слушателите треба да стекнат основни знаења за системот на поделба на власта на централно ниво (законодавна, извршна и судска власт) и за улогата на локалната власт.
5. Слушателите треба да стекнат основни знаења за уставот и законите како основни и најважни правни акти (на врвот на хиерархијата на правниот поредок).

час 4:

НЕПОСРЕДНО ДЕМОКРАТСКО УЧЕСТВО НА ГРАЃАНИТЕ ВО ИЗВРШУВАЊЕТО НА ВЛАСТА (РЕФЕРЕНДУМ, ГРАЃАНСКИ ИНИЦИЈАТИВИ И ГРАЃАНСКИ СОБИРИ)

МЕТОДОЛОГИЈА НА РАБОТА:

Групна дискусија. Кратка презентација од предавачот. Групна работа.

СОДРЖИНА НА ЧАСОТ:

1. Предавачот, по случаен избор или со доброволно пријавување од страна на слушателите, дали активно учествуваат во школската заедница (ако постои како организирана форма на учениците) или дали некогаш подготвиле петиција до училишната управа (директор или наставнички совет). (5 мин.).
2. После кусата групна дискусија, предавачот го објаснува поимот на непосредна демократија и ги набројува видовите на непосредна демократија (види поимник) (5 мин.).
3. После објаснувањето на поимот на непосредната демократија, предавачот ги објаснува референдумот, граѓанските законодавни иницијативи и петициите и граѓанските собири (на пример, во урбаните или месните заедници) како облици на непосредна демократија (види поимник). (10 мин).
4. Предавачот ги дели слушателите во неколку групи (зависно од бројот на слушателите, но не повеќе од 5 слушатели во група) и ги замолува да подготват петиција до собранието, владата, градоначалникот или советот на општината за некое прашање што ги засега и за кое сакаат да предложат решение. (15 мин.)
5. По завршувањето на времето, по еден претставник од секоја група накратко го објаснува напишаното од групата (10 мин.).

Вкупно: 45 минути

ЦЕЛИ НА ЧАСОТ

1. Предавачот треба да стекне првична слика за активизмот и, генерално, желбата за активизам на слушателите во училиштето и/или локалната заедница, вклучително и членство во граѓански организации или неформални групи. Особено е важно да стекне претстава дали факторите за социјализација (семејството, школото, средината) и нивните, можни, конзервативни односно патријархални ставови и евентуалната парохијална граѓанска култура имаат негативно влијание врз желбата за активизам кај слушателите.
2. Слушателите треба да се запознаат со поимот на непосредната демократија и видовите на непосредна демократија, како референдумот, граѓанските законодавни иницијативи, петициите и граѓанските собири.
3. Слушателите треба да стекнат основни вештини за подготовка на петиција со која бараат решавање и предлагаат решение на проблем што ги засега.
4. Слушателите треба да изградат став за пожелноста од граѓански активизам во заедницата, вклучително и позитивен став кон преземањето на одговорност за предлагање на одлуки и непосредно учество во донесувањето на одлуките преку гласање.

час 5:

ВЛАДЕЕЊЕ НА ПРАВОТО И ФУНКЦИОНИРАЊЕ НА ПРАВНАТА ДРЖАВА

МЕТОДОЛОГИЈА НА РАБОТА:

Групна дискусија. Кратка презентација од предавачот. Групна истражувачка работа.

СОДРЖИНА НА ЧАСОТ:

1. Предавачот, по случаен избор или со доброволно пријавување од страна на слушателите, ги прашува дали сметаат дека сите луѓе треба да се еднакви во правата и дали ги почитуваат правните норми поради страв од казна или бидејќи сметаат дека е добро да се почитуваат правните норми. (10 мин.).
2. После кусата групна дискусија, предавачот го објаснува принципот на еднаквост на сите пред законот како столб на владеењето на правото. Понатаму, предавачот објаснува дека за правниот поредок е пожелно автономното применување на правото, но доколку тие на кои се однесува правната норма не ја почитуваат доброволно нормата, тогаш следи санкција (хетерономно применување на правото) (види поимник) (5 мин.).
3. После воведниот дел за принципот на еднаквост на законот, предавачот ги објаснува граѓанско правните деликти и граѓанско правната одговорност, како и кривичните дела и кривично правната одговорност за непочитувањето на правото. Предавачот особено ги објаснува правните последици односно санкциите за непочитување на правото, а пред се надоместот на штетата, паричната казна и казната затвор. Во однос на кривичните санкции, предавачот ги објаснува целите на казнувањето, а особено генералната и специјалната превенција и ресоцијализацијата. (види поимник). (15 мин).
4. Предавачот ги дели слушателите во неколку групи (зависно од бројот на слушателите, но не повеќе од 5 слушатели во група) и ги замолува да го пополнат прашалникот за евалуција на обуката. (10 мин.)

5. По завршувањето на евалуацијата, предавачот со завршно обраќање ја сумира обуката и ги мотивира слушателите да продолжат да се образуваат и да истражуваат за своите права и обврски во рамките на нашиот правен поредок, како и да веруваат во можноста за остварување на правдата преку правниот поредок (5 мин.).

Вкупно: 45 минути

ЦЕЛИ НА ЧАСОТ

1. Слушателите треба да се запознаат со принципот на еднаквост на сите пред законот како основен столб на владеењето на правото.
2. Слушателите треба да се запознаат со правните последици од непочитувањето на правото, а особено со граѓанско правната и крвично правната одговорност, како и со основните граѓански и кривични санкции.
3. Слушателите треба да сфатат дека целта на кривичните санкции не е единствено одмазда кон поединецот за стореното дело, туку целта е генерална и специјална превенција, но и повторната ресоцијализација на осудените лица на казна затвор и нивно враќање во нормалниот општествен живот после завршувањето на казната.

doracak

PËR TRAJNIM
NË TEMËN E
SOCIALIZIMIT
JURIDIK PËR
NXËNËSIT NË
VITIN E FUNDIT
TË ARSIMIT FILLOR
DHE TË MESËM

përmbajtja

I
HYRJE NË NOCIONIN E SOCIALIZIMIT JURIDIK faq. 38

II
FJALORTH PËR NOCIONET DHE SHPREHJET E PËRDORURA NË PROGRAMIN E TRAJNIMIT faq. 42

III
METODOLOGJIA E PËRGATITJES DHE REALIZIMIT TË TRAJNIMIT faq. 52

IV
PROGRAMI MODEL PËR TRAJNIM NË FUSHËN E SOCIALIZIMIT JURIDIK faq. 56

HYRJE

NË NOCIONIN E SOCIALIZIMIT JURIDIK

Socializimi juridik është një proces nëpër të cilin njerëzit, në veçanti të rinjtë, e zhvillojnë qëndrimin e tyre, përkatësisht fitojnë njohuri dhe ndërtojnë qëndrime për të drejtën, përkatësisht për institucionet juridike, proceset juridike (ligjshmëritë sipas të cilave vepron ligji), si dhe vlerat juridike në një rend juridik konkret ose në një grup të rendeve juridike me tipare të përbashkëta.

Qëndrimi ndaj të drejtës, përkatësisht ndërtimi i qëndrimeve mund të ndodh në dy mënyra: heteronome dhe autonome.

Ndërtimi heteronom i qëndrimeve ndodhë për shkak të kërcënimit nga përdorimi i forcës ose përdorimit faktik të forcës si dhe masave të tjera represive nga shteti, përkatësisht nga institucionet e tij që janë ligjërisht të autorizuara ta bëjnë atë.

Ndërtimi autonom i qëndrimeve ndodh përmes mësimit, bindjeve dhe arsyetimit kritik, ndërtimit të konsensusit rreth institucioneve shtetërore-juridike, pro-ceseve dhe vlerave. Sistemi më i rën-dësishëm që e mundëson ndërtimin autonom të qëndrimeve është arsimi, si

arsimi formal ashtu edhe ai joformal. Natyrisht, sistemi arsimor duhet të jetë i organizuar në bazë të parimeve demokratike, përkatësisht mësimi dhe trajnimi të zhvillohet nëpërmjet analizës kritike të realitetit shoqëror, mirëpo dhe të lihet hapësirë për pluralizëm të ideve dhe qëndrimeve, si dhe kritikave ndaj qëndrimeve dhe mendimeve dominuese. Ndërtimi autonom i qëndrimeve nuk rezulton thjeshtë me pranimin e rendit ekzistues shtetëror-juridik, mirëpo rezultati i dëshiruar nënkupton pranimin e rrugës institucionale drejt ndryshimit të rendit dhe ndërtimit të rregullave të reja të përgjithshme të detyrueshme. Në këtë drejtim, ndërtimi autonom i qëndrimeve për rendin është garancia më e mirë për pranimin e paqes, lirisë dhe rendit si vlera legjitime të rendit juridik dhe shmangien e radikalizimit, përkatësisht urrejtjes dhe jotolerancës, si dhe dhunës së nxitur nga ideologji radikale.

Shumica e shoqërive moderne bazohen në dallime shoqërore. Pranimi i tyre nuk nënkupton mungesën e institucioneve dhe vlerave të përbashkëta. Rendi juridik, institucionet e tij, por dhe vlerat e tij, paraqesin kornizën më të rëndësishme që i bashkon njerëzit në dallimet e tyre. Kjo është veçanërisht e vërtetë për shoqëritë kryesisht multikulturore me dallime të theksuara etnike, fetare, gjuhësore dhe racore. Shoqëria e Maqedonisë së Veriut është një shembull i një shoqërie multikulturore sipas karakteristikave të saj. Prandaj, socializimi juridik duhet të jetë një ndër detyrat themelore të arsimit formal brenda sistemit arsimor, jo vetëm në arsimin e mesëm, por edhe në arsimin fillor.

Socializimi juridik është baza për vetëdijen e të rinjve për ndërtimin autonom të qëndrimeve ndaj institucioneve shtetërore-juridike, proceseve dhe vlerave. Prandaj, ky doracak paraqet një bazë modeste, por të rëndësishme për futjen e socializimit juridik si përmbajtje të detyrueshme në arsimin formal të nxënësve në shkollat fillore dhe të mesme në Republikën e Maqedonisë së Veriut.

PËR NOCIONET DHE SHPREHJET E PËRDORURA NË PROGRAMIN E TRAJNIMIT

FJALORTH

II

1.

Shteti është një bashkësi shoqërore dhe përfaqëson pjesën e organizuar të shoqërisë në krahasim me sferën civile (qytetare), përkatësisht pjesën e çorganizuar të shoqërisë. Karakteristikat (tiparet) themelore të shtetit janë ekzistenca e territorit shtetëror, popullsisë dhe pushteti publik. Pushteti publik është kategoria kryesore dalluese që ndan shtetin nga strukturat e tjera shoqërore. Pushteti publik posedon sovranitet. Sovraniteti nënkupton epërsinë juridike të pushtetit shtetëror mbi strukturat e tjera shoqërore dhe pavarësinë e tij ndaj autoriteteve të tjera sovrane në rendin ndërkombëtar (shtetet e tjera). Shteti gjithashtu mund të përcaktohet si rendi i institucioneve që ushtrojnë pushtetin publik.

2.

Shtetas janë persona që mbajnë shtetësinë e një shteti. Shtetësia është një marrëdhënie juridike midis shtetit dhe qytetarit me të drejta dhe detyrime si për shtetin ashtu edhe për qytetarin. Megjithatë, pozicioni i shtetit dhe i qytetarit nuk është i barabartë pasi shteti vepron nga një pozitë sovraniteti (epërsi juridike). Shtetësia zakonisht fitohet në bazë të disa parimeve: parimi i lidhjes së gjakut ose lindjes nga prindi/prindërit e një Shteti të caktuar, parimi i lindjes në territorin e një Shteti të caktuar dhe parimi i natyralizimit, përkatësisht natyralizimit / fitimit të shtetësisë së një Shteti të caktuar me përmbushjen e disa kushteve të caktuara. Shtetësia humbet nga vdekja, largimi nga shteti me kërkesë të qytetarit ose revokimi i shtetësisë nga shteti.

3.

Të huajt janë persona që janë përkohësisht ose përgjithmonë rezidentë në territorin e një Shteti të caktuar, por nuk e mbajnë shtetësinë e tij.

4.

Demokracia është një mënyrë për të qeverisur shtetin, përkatësisht një lloj organizimi i qeverisjes në shtet. Demokracia moderne nënkupton sundimin e shumicës, mbrojtjen e pakicës (pakicës politike, por edhe pakicat në baza të tjera si pakicat kulturore, përkatësisht pakicat etnike, fetare, gjuhësore dhe pakicat e tjera sipas përcaktimeve personale siç janë orientimi seksual) dhe liria e kritikës dhe kundërshtimi i pushtetit (hapësira thelbësore për konkurrencë të ndershme politike dhe mundësi për ndryshim të qeverisë).

5.

E drejta e votimit aktiv dhe pasiv janë lloje të të drejtave të votimit. E drejta e votimit aktiv është një mundësi për të zgjedhur, ndërsa e drejta e votimit pasiv është një mundësi për të qenë i zgjedhur në post të caktuar publik.

6.

Demokracia e drejtpërdrejtë dhe e tërthortë janë lloje të qeverisjes demokratike. Demokracia e ndërmjetme ose përfaqësuese përfshin përfaqësimin në ushtrimin e pushtetit nga qytetarët, përkatësisht qytetarët marrin pjesë në ushtrimin e pushtetit përmes përfaqësuesve të zgjedhur në zgjedhje të lira dhe të ndershme me të drejtë të barabartë të votimit për secilin votues. Organi më i rëndësishëm përfaqësues është parlamenti ku qytetarët zgjedhin përfaqësuesit e tyre në zgjedhje të drejtpërdrejta. Demokracia e drejtpërdrejtë ose direkte është ushtrimi i drejtpërdrejtë i pushtetit nga qytetarët pa ndërmjetësimin e një përfaqësuesi të zgjedhur.

7.

Format më të zakonshme të demokracisë së drejtpërdrejtë janë referendumet, nismat legjislative qytetare dhe tubimet qytetare. Referendumi organizohet që qytetarët të votojnë për një vendim politik duke votuar "po" ose "kundër" çështjes së caktuar. Pyetja e referendumit duhet të formulohet në mënyrë pozitive e të qartë, ndërsa për çdo vendim duhet të ketë një pyetje të veçantë.

Referendumin në nivelin qendror e shpall parlamenti, ndërsa referendumin në nivelin lokal e shpallin institucionet e qeverisjes vendore. Në vendin tonë, Republikën e Maqedonisë së Veriut, kushtetuta përcakton se për cilat çështje është i detyruar Kuvendi të shpall referendum si pjesë e nevojshme e procesit të vendimmarrjes. Për çështje të tjera, Kuvendi mund të vendosë që të shpall referendum në përputhje me kushtetutën dhe ligjin. Iniciativat dhe peticionet legjislative të qytetarëve janë një mundësi kushtetuese dhe ligjore për qytetarët të paraqiten si propozues të autorizuar të ligjit ose të shtrojnë një çështje të veçantë. Për shembull, në rendin juridik të Republikës së Maqedonisë së Veriut, të paktën 150,000 votues mund të propozojnë një ndryshim kushtetues ose të paktën 10,000 votues mund të propozojnë miratimin e një ligji. Tubimet qytetare janë një mundësi për qytetarët që të marrin vendime në tubimet e qytetarëve. Forma të tilla të vendimmarrjes më së shpeshti ofrohen nga vetëqeverisja lokale dhe, veçanërisht, bashkësitë lokale.

8.

Autokracia dhe shteti totalitar janë llojet e qeverisjes jodemokratike të shtetit. Autokracia është një sistem tradicional jodemokratik dhe në thelb nënkupton përqendrimin e pushtetit në duart e një personi të vetëm ose një grupi të vogël, përkatësisht një strukture oligarkike. Diktatura totalitare është një dukuri e shekullit XX dhe përfshin fshirjen e kufirit midis fushës publike dhe private të shoqërisë përmes sundimit të një ideologjie të veçantë që përfshin të gjitha fushat e jetës shoqërore, përfshin mohimin e lirive dhe të drejtave individuale dhe vendos individët në një gjendje të nënshtrimit të plotë ndaj pushtetit shtetëror, zakonisht përballë një diktatori. Format më të njohura janë komunizmi bolshevik, fashizmi dhe nazizmi. Historikisht, forma më e rrezikshme është nazizmi pasi përfshin racizmin me eleminimin e dhunshëm të një popullsie që është etnikisht dhe fetarisht e ndryshme nga popullsia mbizotëruese.

9.

Ligji paraqet një tërësi normash të miratuara nga autoritetet publike zbatimi i të cilit garantohet nga institucionet publike, në fund të fundit edhe me ushtrimin e shtrëngimit ligjor.

Normat juridike, në përgjithësi, janë rregulla të detyrueshme që rregullojnë marrëdhëniet shoqërore. Pjesët thelbësore të tyre janë dispozitat (rregulli përgjithësisht i detyrueshëm i sjelljes) dhe sanksionet (pasojat juridike nëse dispozita nuk zbatohet, e njohur si dënim). Normat juridike organizohen në mënyrë hierarkike në piramidën e rendit juridik. Normat më të larta në hierarkinë e rendit e përcaktojnë formën, procedurën e miratimit dhe përmbajtjen e normave më të ulëta në rendin juridik. Në krye të piramidës së rendit juridik janë normat kushtetuese, poshtë tyre janë normat juridike, pastaj aktet nënligjore, pastaj normat juridike individuale dhe specifike juridike dhe në fund janë veprimet materiale për zbatimin e ligjit në përputhje me normat juridike..

10.

Qëndrimi ndaj ligjit ose ndërtimi i qëndrimit, mund të jetë në dy mënyra: heteronom dhe autonom. Qëndrimet heteronome ndërtohen nga frika ose kërcënimi i forcës ose përdorimi faktik i forcës dhe masave të tjera shtypëse nga shteti ose institucionet e tij që janë të autorizuar me ligj për ta bërë këtë. Ndërtimi autonom i qëndrimeve bëhet përmes mësimit, gjykimit kritik dhe bindjes, ndërtimit të konsensusit mbi institucionet ligjore, përkatësisht institucioneve shtetërore, proceseve dhe vlerave.

11.

Normat zakonore janë rregulla të sjelljes të krijuara nga një shoqëri e çorganizuar ose shoqëri civile. Ato janë krijuar në mënyrë spontane, ndërsa zbatimi i tyre nuk garantohet nga institucionet shtetërore. Zakonet ndodhin me një përsëritje më të gjatë të sjelljeve të caktuara nga grupe më të mëdha ose më të vogla shoqërore që jetojnë së bashku. Zakonet rregullojnë marrëdhënie të ndryshme shoqërore.

Normat fetare janë rregulla të sjelljes brenda një sistemi besimi (fe). Ato përmbahen në dogmat fetare, të cilat shpesh gjenden në libra fetarë ose lindin si rezultat i interpretimeve të dogmave fetare nga institucionet fetare.

12.

Aktet juridike janë mjete të krijimit, zbatimit dhe interpretimit të ligjit. Aktet ligjore i miratojnë institucionet e pushtetit publik. Aktet juridike organizohen në mënyrë hierarkike në piramidën e rendit juridik në varësi të pozicionit të normave që krijohen nga akti i veçantë juridik. Në krye të rendit juridik është kushtetuta, nën të janë ligjet, pastaj aktet nënligjore dhe në fund aktet juridike individuale dhe specifike.

13.

Kushtetuta është akti më i lartë juridiko-politik i miratuar nga organi i rregullt përfaqësues (parlamenti) ose një organ i veçantë konstituiv në një procedurë të veçantë konstituive. Procedura për miratimin e kushtetutës është e ndërlikuar dhe e gjatë për shkak të rëndësisë së kushtetutës në rendin juridik.

Kushtetuta rregullon marrëdhëniet themelore shoqërore, para së gjithash, të drejtat themelore të njeriut dhe qytetarëve, si dhe zbatimin dhe mbrojtjen e tyre, karakteristikat themelore të shtetit, organizimin e pushtetit shtetëror, themelet e marrëdhënieve ekonomike, themelet e marrëdhënieve ndërkombëtare të shtetit, mbrojtjen dhe sigurinë e shtetit dhe gjendjet e jashtëzakonshme (ligji ushtarak dhe gjendjet e jashtëzakonshme), si dhe procedurën për miratimin e kushtetutës së re ose ndryshimin e kushtetutës ekzistuese. Kushtetuta zakonisht është në formë të shkruar dhe e kodifikuar (me një akt), megjithëse, në disa rende juridike, rregullat kushtetuese mund të përfshihen në disa akte ose mund të mos jenë me shkrim (rendi kushtetues i Britanisë së Madhe).

14.

Ligji është akti më i lartë juridik pas kushtetutës së miratuar nga organi ligjvënës (parlamenti), si rregull, në formë të shkruar dhe në një procedurë të veçantë ligjvënëse. Procedura e miratimit të ligjit është relativisht e ndërlikuar për shkak të rëndësisë së ligjit në rendin juridik.

Ligji rregullon një larmi marrëdhëniesh, ndërsa çfarë saktësisht do të rregullohet me një ligj është parashikuar drejtpërdrejtë nga kushtetuta ose është një vendim i organit ligjvënës në përputhje me kushtetutën. Procedura legjislative përfshin disa faza: nismë legjislative, propozim për miratimin e një ligji, shqyrtimin e projektligjit, miratimin e ligjit, shpalljen e ligjit, publikimin e ligjit në Gazetën Zyrtare dhe hyrjen në fuqi të ligjit.

15.

Koncepti i të drejtave dhe lirive të njeriut ka një histori të gjatë, por lindja e tij e vërtetë është në epokën e iluminizmit dhe filozofinë e ligjit natyror racional. Përkatësisht, filozofë si John Locke ose Jean-Jacques Rousseau kanë konsideruar që njerëzit lindin të lirë me të drejta natyrore, të cilat nuk dhurohen nga askush, përkatësisht nga shteti (kanë karakter para-ekzistues në lidhje me shtetin), por njerëzit i posedojnë ato të drejta me vetë faktin që janë qenie njerëzore. Locke veçon të drejtën për jetën, të drejtën e lirisë dhe të drejtën e pronës si të drejta natyrore qendrore dhe themelore.

Të drejtat dhe liritë e njeriut u sistemuan për herë të parë në një dokument juridiko-politik gjatë Revolucionit të Madh Civil në Francë në 1789, në kuadër të Deklaratës së të Drejtave të Njeriut dhe Qytetarit. Në gjysmën e dytë të shekullit XIX dhe gjysmën e parë të shekullit XX, koncepti i të drejtave të njeriut u zhvillua gradualisht, ndërsa Konventat e para të Gjenevës për të drejtat e ushtarëve të sëmurë dhe të plagosur në luftë dhe të drejtat e robërve të luftës ishin veçanërisht domethënës.

Mirëpo, zhvillimi intensiv në kushtet moderne është i lidhur me tmerret dhe vuajtjet e Luftës së Dytë Botërore dhe mizoritë e pashembullta naziste. Më 1948, Organizata e Kombeve të Bashkuara e miraton Deklaratën Universale të të Drejtave të Njeriut dhe në 1951 Këshilli i Evropës miratoi Konventën Evropiane për Mbrojtjen e të Drejtave të Njeriut dhe Lirive Themelore. Kjo Konventë e Këshillit të Evropës nuk është vetëm e një rëndësie rajonale për Evropën, por është e rëndësishme edhe për zhvillimin e të drejtës ndërkombëtare për të drejtat e njeriut, pasi prezanton për herë të parë një institucion gjyqësor mbikombëtar, Gjykatën e të Drejtave të Njeriut në Strasburg, e cila siguron mbrojtje gjyqësore mbikombëtare për të drejtat dhe liritë e garantuara me Konventën.

16.

Të drejtat personale, të drejtat qytetare dhe politike përfshijnë të drejtën e jetës, të drejtën e lirisë, ndalimin e torturës dhe trajtimin çnjerëzor dhe degradues, mbrojtjen kundër diskriminimit, qasjen në drejtësi dhe të drejtën për gjykim në një procedurë të përshkruar nga një gjykatë e pavarur dhe e paanshme duke përfshirë të drejtat e tjera të të pandehurve dhe të dënuarve, lirinë e fesë, të drejtat personale politike (lirinë e mbledhjes dhe bashkimit, lirinë e shprehjes, e të drejtës së votës, si dhe qasjen në poste publike dhe të drejtat e tjera).

Të drejtat ekonomike dhe sociale përfshijnë të drejtën për punë, të drejtat që rrjedhin nga marrëdhëniet e punës, të drejtën e bashkimit në sindikate, të drejtën e grevës, të drejtën për mbrojtje sociale, sigurimet shoqërore dhe sigurimin e pleqërisë ose në rast sëmundjeje ose paaftësie të përhershme për punë, të drejtat e posaçme për mbrojtje të amësisë dhe të drejtat e fëmijëve, e drejta për arsimim dhe të drejta të tjera.

Të drejtat kulturore dhe të pakicave përfshijnë mbrojtjen e minoriteteve kulturore (etnike, fetare, gjuhësore dhe të tjera) nga diskriminimi, të drejtën për zhvillimin e lirë të kulturës së pakicave, duke përfshirë të drejtën për të përdorur gjuhën e tyre, arsimin në gjuhën e tyre dhe të ushtruarit e zakoneve dhe traditave, si dhe të drejta të tjera.

17.

Ekzistojnë **teori të ndryshme për qëllimet e ndëshkimit**, por padyshim që qëllimi themelor i ndëshkimit është sanksionimi i sjelljes së kundërligjshme, përkatësisht krimit të kryer si formë e ndëshkimit të komunitetit ndaj individit për veprimet e gabuara. Natyrisht, përveç këtij qëllimi themelor të dënimit, ai synon gjithashtu parandalimin e personit për të kryer vepra penale, si dhe riedukimin e tij (parandalim i posaçëm) dhe të ndikojë tek të tjerët si mësim për të mos kryer vepra penale (parandalimi i përgjithshëm). Ri-socializimi është përpjekja e metodave të ndryshme për të bindur delikuentin në liri që të veprojë në përputhje me dispozitat ligjore, por edhe të ri-edukohet që të përshtat sjelljen e tij në mënyrë autonome me kërkesat normative të shoqërisë e jo vetëm nga frika e ndëshkimit.

METODOLOGJIA

E PËRGATITJES DHE REALIZIMIT TË TRAJNIMIT

III

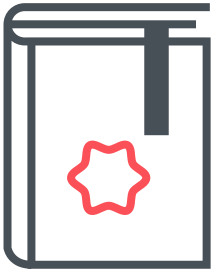

Trajnimi mbi socializimin juridik iu dedikohet nxënësve të vitit të fundit të arsimit fillor, por mund të përdoret (me përshtatjen e duhur të qasjes për përvetësimin e njohurive, zhvillimin e qëndrimeve personale dhe zhvillimin e aftësive sipas moshës së studentëve) dhe për nxënësit në dy vitet e para të arsimit të mesëm. Përmbajtja e trajnimit është përshtatur edhe me plan programin e lëndës së arsimit qytetar dhe është një vazhdimësi e përmbajtjes së programit.

Përmbajtja e trajnimit u mundëson pjesëmarrësve të fitojnë njohuri, të ndërtojnë qëndrime personale dhe të fitojnë shkathtësi praktike për bazat e rendit shtetëror-juridik të vendit tonë, si dhe njohuri të përgjithshme për rendet juridikë bashkëkohorë demokratikë bazuar në parimin e shtetit të së drejtës, përkatësisht të shtetit juridik.

Prandaj, qëllimi kryesor është që pjesëmarrësit të shoqërohen me rendin shtetëror-juridik duke ndërtuar vetëdijen dhe qëndrimin personal për statusin e tyre të qytetarëve, të barabartë në të drejta dhe detyrime, d.m.th. të barabartë para ligjit. Kjo do të kontribuojë në

mënyrë të konsiderueshme në shmangien e tjetërsimit, përkatësisht tjetërsimit të të rinjve nga mekanizmat institucionale për zgjidhjen e të gjitha konflikteve të mundshme personale dhe shoqërore.

Alternativa e socializimit me rendin juridik, shpeshherë, është radikalizimi i të rinjve dhe kërkimi i përgjigjeve të çështjeve shoqërore në ideologji radikale. Mungesa e mekanizmit efikas për socializim juridik, ndërsa një ndër veglat më efikase të socializimit juridik është arsimi i të rinjve, shpie në forcimin e paragjykimeve kundër diversitetit në shoqëri. Paragjykimet e forta krijojnë hapësirë për depërtimin e ideologjive dhe qëndrimeve radikale, ndërsa pranimi i qëndrimeve dhe ideologjive radikale është hapi më i rëndësishëm drejt shndërrimit të ideologjisë në dhunë të motivuar nga urrejtja dhe jotoleranca ideologjike (përfshi format e urrejtjes fetare, politike apo forma të tjera të urrejtjes).

Trajnimi organizohet në një ditë pune të ndarë në pesë orë mësimore nga 45 minuta. Këshillohet që të bëni një pushim të shkurtër rreth 10 minuta pas çdo ore mësimore dhe një pushim të gjatë rreth 20 minuta pas orës së tretë.

Çdo orë mësimore është e organizuar në tre pjesë: pjesa hyrëse, ku pjesëmarrësit njoftohen me përmbajtjen e mësimit përmes diskutimit ose punës në grup ose punës individuale dhe shqyrtohen njohuritë e tyre paraprake, si dhe pikëpamjet e tyre mbi temën. Pastaj vijon pjesa kryesore në të cilën pedagogu e paraqet temën (me një rekomandim për të përfshirë pjesëmarrësit gjatë prezantimit të shkurtër me anë të pyetjeve të shkurtra) dhe pjesa përfundimtare në të cilën pedagogu përmbledh prezantimin ose përmes detyrës individuale ose grupore kontrollon njohuritë e fituara ose ndryshimin e qëndrimeve të pjesëmarrësve. Metodologjia e punës për çdo orë mësimore, si dhe përmbajtja e hollësishme e orës mësimore dhe objektivat e mësimit janë shtjelluar në detaje në pjesën e katërt të këtij doracaku me titull “Programi Model i Trajnimit për Socializim Juridik”.

Duke pasur parasysh që ky doracak dhe program modeli për trajnim do të përdoren në mjedise të llojllojshme me karakteristika të ndryshme shoqërore (zona urbane ose rurale, mjedise liberale apo konservatore shoqërore, ndryshime në përbërjen etnike dhe fetare të popullsisë) zbatimi konkret i programit duhet të përshtatet

me karakteristikat lokale të mjedisit. Prandaj, bëhet fjalë për një program model që mund të plotësohet ose ndryshohet në varësi të nevojave të secilit trajnim.

Është e parapëlqyeshme që ligjeruesit të jenë sa më afër kursantëve në pikëpamje të moshës, përkatësisht të jenë njerëz më të rinj në mënyrë që të kenë komunikim të papenguar dhe të drejtpërdrejtë me pjesëmarrësit. Gjithashtu, është e dëshirueshme që të kenë njohuri dhe aftësi paraprake në fushën e juridikut, por edhe në shkencat politike dhe sociologji, të fituara në kontekstin e arsimit të tyre zyrtar në universitet.

Është e dëshirueshme që ligjeruesit e këtyre trajnimeve të jenë edhe persona me aftësi për t'u përshtatur me mjedise të llojlloshme shoqërore, të jenë të ndjeshëm ndaj zakoneve dhe traditave lokale, me aftësi për të identifikuar paragjykimet tashmë ekzistuese tek pjesëmarrësit dhe me aftësi për të ndikuar në ndryshimin e qëndrimeve të pjesëmarrësve, në qoftë se është e nevojshme, por pa mos u imponuar.

Trajnimi është krijuar për grupe prej 20 deri 30 pjesëmarrës. Shifrat korrespondojnë me numrin mesatar të klasave në shkollat fillore, përkatësisht klasave të shkollave të mesme. Me një përshtatje të vogël të segmenteve kohore, trajnimi mund të realizohet në grupe me më pak se 20 pjesëmarrës. Megjithatë, nuk këshillohet mbajtja e tij për grupe më të mëdha se tridhjetë pjesëmarrës.

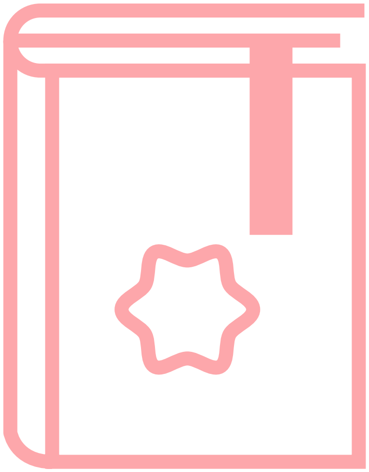

PROGRAMI

PROGRAMI MODEL PËR TRAJNIM NË FUSHËN E SOCIALIZIMIT JURIDIK

ora 1:

Përkufizimi dhe dallimi i nocioneve shtet, demokraci dhe rend juridik

ora 2:

Normat fetare dhe zakonore, ndarja e pushtetit dhe aktet themelore juridike

ora 3:

Të drejtat dhe liritë themelore të njeriut dhe qytetarit

ora 4:

Pjesëmarrja e drejtpërdrejtë demokratike e qytetarëve në ekzekutimin e pushtetit (referendum, iniciativa qytetare dhe tubime qytetare).

ora 5:

Sundimi i shtetit të së drejtës dhe funksionimi i shtetit juridik

ora 1:

PËRKUFIZIMI DHE DALLIMI I NOCIONEVE SHTET, DEMOKRACI DHE REND JURIDIK

METODOLOGJIA E PUNËS:

Punë individuale dhe diskutim në grup.
Prezantim i shkurtër i Ligjeruesit.

PËRMBAJTJA E ORËS MËSIMORE:

1. Prezantim i ligjeruesit dhe i pjesëmarrësve (5 min.).
2. Pas prezantimit të pjesëmarrësve, ligjeruesi kërkon nga pjesëmarrësit të shkruajnë në një copë letre nga një fjalë kryesore që asocon me nocionet shtet, demokraci dhe juridik (5 min.).
3. Pas mbarimit të kohës së caktuar, ligjeruesi me ndihmën e një ose dy pjesëmarrësve i lexon fjalët kryesore, ndërsa në tabela të veçanta i shënon idetë e pjesëmarrësve për shtetin, demokracinë dhe të drejtën. Gjatë shënimit të fjalëve, është e dëshirueshme që t'i grupoj fjalët sipas ngjashmërisë së tyre që të fitojë një pasqyrë fillestare rreth qëndrimeve të pjesëmarrësve (është shumë e rëndësishme që t'i nënvizojë veçanërisht qëndrimet ekstreme). Për shembull, identifikimin e shtetit me forcën ose represionin, padrejtësinë, pushtetin e tjetërsuar nga njerëzit. Identifikimin e demokracisë me kaosin, mungesën e kontrollit dhe mospasjen e rendit në shtet. Identifikimin e të drejtës me shtrëngim, persekutim, burgim, mirëpo dhe me mospasje të moralit në kundërshtim me traditat dhe religjionin, si dhe mospranimin ose nënçmimin e rëndësisë së të drejtës në jetën në komunitet. Përderisa i shënon nocionet, është e dëshirueshme që të nxit komente të pjesëmarrësve (15 min.).
4. Ligjeruesi e shpjegon nocionin shtet (shih fjalorthin). Në veçanti e thekson rolin e shtetit si një komunitet i njerëzve të lirë qëllimi themelor i së cilit është ta rregullojë dhe mbrojë jetën e përbashkët nëpërmjet ruajtjes së rendit, paqes, nëpërmjet garantimit të të drejtave dhe lirive të qytetarit, si dhe mbrojtes së tyre. Shpjegohen edhe nocionet shtetas dhe të huaj (shih fjalorthin) (5 min.).
5. Ligjeruesi e shpjegon nocionin demokraci (shih fjalorthin). Në veçanti thekson që

demokracia moderne është mënyra më e pranueshme e qeverisjes sepse pushteti patjetër të ketë pëlqimin e qytetarëve. Thekson që pëlqimi fitohet në zgjedhje. I shpjegon nocionet zgjedhje dhe të drejtë zgjedhore (të drejtë zgjedhore aktive dhe pasive) (shih fjalorthin). Ligjeruesi përfundon me shpjegimin pse demokracia është më e mirë se sa sistemet jo demokratike (autokracia dhe shteti totalitar) (shih fjalorthin) (5 min.).

6. Ligjeruesi e shpjegon nocionin e të drejtës. Në veçanti thekson që e drejta është një tërësi rregullash që e rregullojnë dhe e mundësojnë jetën e përbashkët. Shpjegon që rregullat i miratojnë institucionet demokratike, ndërsa ato regulla i rregullojnë liritë dhe të drejtat e qytetarëve, mirëpo edhe detyrimet e tyre ndaj shtetit, por edhe ndaj njëri tjetrit. Shpjegon që ekzistojnë edhe rregulla që e rregullojnë punën e institucioneve të pushtetit, mirëpo edhe mënyrën sesi zbatohen ato rregulla, të cilat i përshkruajnë të drejtat, liritë dhe detyrimet e qytetarëve (procedurat) (10 min.)

Gjithsej: 45 minuta

QËLLIMET E ORËS MËSIMORE:

1. Ligjeruesi duhet të njoftohet me pjesëmarrësit.
2. Ligjeruesi duhet të fitojë një pasqyrë fillestare për qëndrimet e pjesëmarrësve, në veçanti duke e pasur parasysh ndikimin paraprak të faktorëve të socializimit (familjen, miqtë, organizatat fetare, mediat, shkollat).
3. Pjesëmarrësit duhet të fitojnë njohuri themelore rreth nocioneve shtet, demokraci dhe rend juridik, si dhe shkathtësi për studimin e tyre të mëtejmë.
4. Pjesëmarrësit duhet të ndërtojnë qëndrim që shteti demokratik nuk është strukturë e tjetërsuar e pushtetit për represion; se demokracia është mekanizëm përmes së cilit qytetarët i shprehin qëndrimet e tyre për proceset politike dhe se e drejta është tërësi rregullash, e cila e mundëson jetën e përbashkët e jo mjet për shtrëngim.

ora 2:

NORMAT FETARE DHE ZAKONORE, NDARJA E PUSHTETIT DHE AKTET THEMELORE JURIDIKE

METODOLOGJIA E PUNËS

Punë në grup dhe diskutim në grup. Prezantim i shkurtër i ligjeruesit.

PËRMBAJTJA E ORËS MËSIMORE:

1. Ligjeruesi i ndan pjesëmarrësit në disa grupe (varësisht nga numri, jo më tepër se 5 pjesëmarrës në grup) dhe kërkon prej tyre të flasin në grup e mandej në tabelën trekëmbësh (fletë e madhe për tabelën) të shkruajnë nga një zakon nga mjedisi i tyre dhe nga një normë (rregull) fetare e cila praktikohet në familjen e tyre (në qoftë se e praktikojnë fenë). (10 min.).
2. Pas mbarimit të kohës së caktuar, një përfaqësues i çdo grupi e shpjegon atë që e kanë shkruar (15 min.).
3. Ligjeruesi ua shpjegon pjesëmarrësve dallimin ndërmjet zakoneve, normave fetare dhe normave juridike, përkatësisht rregullave (shih fjalorthin). Në veçanti thekson që normat juridike vlejnë për të gjithë qytetarët e një shteti dhe janë të detyrueshme për ato pa dallim të prejardhjes racore, etnike, fetare, gjuhësore ose kulturore, ndërsa zakonet dallojnë nga njëri vend në tjetrin dhe normat fetare vlejnë vetëm për besimtarët. Ligjeruesi thekson që për arsye se normat juridike vlejnë për të gjithë, ato duhet të zbatohen nga të gjithë, ndërsa për zakonet dhe normat fetare, vendimi është individual nëse do të zbatohet ose jo ndonjë zakon ose normë fetare, varësisht nga vullneti i individit ose komunitetit të tij lokal (5 min.)
4. Ligjeruesi shpjegon që normat juridike krijohen dhe zbatohen me aktet juridike. Ai i shpjegon që aktet juridike i miratojnë institucionet, si në nivel kombëtar ashtu në atë lokal (komunal). Ligjeruesi e shpjegon ndarjen e pushtetit në ligjvënës, ekzekutiv dhe gjyqësor, si dhe në pushtet lokal (komunal). Ai e shpjegon rolin e çdo pushteti në sistemin kushtetues, përkatësisht rendin juridik, si dhe çfarë aktesh miratojnë institucionet në kuadër të sistemit të ndarjes së pushtetit (shih fjalorthin). (10 min.).

5. Ligjeruesi i shpjegon nocionet e kushtetutës dhe ligjet si akte më të rëndësishme juridike në hierarkinë e rendit juridik. Në veçanti thekson që kushtetuta i rregullon liritë dhe të drejtat themelore të njeriut të një shteti (shih fjalorthin) (5 min.)

Gjithsej: 45 minuta

QËLLIMET E ORËS MËSIMORE:

1. Ligjeruesi duhet të fitojë një pasqyrë për karakteristikat lokale të komunitetit në të cilin e mban trajnimin (nëpërmjet traditave lokale, por edhe shprehive fetare të popullsisë), ndërsa nëpërmjet kësaj edhe për paragjykimet e mundshme të pjesëmarrësve duke pasur parasysh ndikimet e mëparshme të faktorëve të socializimit (familjen, miqtë, organizatat fetare, mediat, shkollat).
2. Pjesëmarrësit duhet të fitojnë njohuri themelore për dallimet ndërmjet të drejtës dhe sistemeve të tjera normative të shoqërisë (zakonet, traditat fetare) dhe shkathtësi për studimin e tyre të mëtejmë.
3. Pjesëmarrësit duhet të ndërtojnë qëndrim që rendi juridik është i përbashkët për të gjithë dhe na lidh të gjithëve edhe përkundër dallimeve tona kulturore. Ata duhet të ndërtojnë qëndrim që të gjithë jemi, fillimisht, të obliguar me rendin juridik e mandej me zakonet lokale dhe traditat fetare.
4. Pjesëmarrësit duhet të fitojnë njohuri themelore për sistemin e ndarjes së pushtetit në nivel qendror (ligjvënës, ekzekutiv dhe gjyqësor) dhe për rolin e pushtetit lokal.
5. Pjesëmarrësit duhet të fitojnë njohuri themelore për kushtetutën dhe ligjet si akte më të rëndësishme juridike (në majë të hierarkisë të rendit juridik).

ora 3:

TË DREJTAT DHE LIRITË THEMELORE TË NJERIUT DHE QYTETARIT

METODOLOGJIA E PUNËS

Diskutim në grup. Prezantim i shkurtër i Ligjeruesit. Punë hulumtuese në grup.

PËRMBAJTJA E ORËS MËSIMORE:

1. Ligjeruesi, sipas përzgjedhjes së rastësishme ose me paraqitje vullnetare të pjesëmarrësve, i pyet nëse dinë se çfarë janë të drejtat e njeriut dhe nëse mund të përmendin së paku një të drejtë të tillë. (5 min.).
2. Pas diskutimit të shkurtër në grup, Ligjeruesi e shpjegon nocionin të drejtat dhe liritë e njeriut. Flet për historikun e të drejtave dhe lirive të njeriut me vëmendje të posaçme dhe në mënyrë ilustrative (shih fjalorthin) (10 min.).
3. Pas shpjegimit të nocionit për të drejtat dhe liritë e njeriut dhe historikun e shkurtër të zhvillimit të tyre, ligjeruesi, sërish i kthehet nocionit kushtetutë dhe pjesës ku janë të rregulluara të drejtat dhe liritë themelore të njeriut dhe qytetarit. Në veçanti, ligjeruesi e thekson dhe shpjegon ndarjen e të drejtave personale, të drejtave qytetare dhe politike, të drejtave ekonomike dhe sociale, si dhe të drejtave kulturore dhe të minoriteteve (shih fjalorthin). (10 min).
4. Ligjeruesi i ndan pjesëmarrësit në disa grupe (varësisht nga numri, por jo më tepër se 5 pjesëmarrës në grup) dhe i pyet që në Kushtetutën e Republikës së Maqedonisë së Veriut (t'iu jepet versioni i shtypur ose ta kërkojnë në internet, në qoftë se kanë qasje në kompjuter dhe internet) të gjejnë një të drejtë të përshkruar, ta diskutojnë përmbajtjen e saj, ndërsa mandej në fletën e madhe të tabelës trekëmbësh ta shpjegojnë atë të drejtë, siç është përshkruar me kushtetutë. (10 min.)
5. Pas mbarimit të kohës së caktuar, një përfaqësues i çdo grupi do ta shpjegojë shkurt atë që e kanë shkruar si grup (10 min.).

Gjithsej: 45 minuta

QËLLIMET E ORËS MËSIMORE:

1. Ligjeruesi duhet të fitojë një pasqyrë fillestare për njohuritë paraprake të pjesëmarrësve rreth të drejtave dhe lirive të njeriut, duke pasur parasysh që përmbajtjet e tilla mësimore janë përfshirë në plan programet mësimore për disiplinat e detyrueshme mësimore dhe përmes tyre, të nxjerr përfundim për efikasitetin e mësimdhënies në shkolla si faktorë të socializimit juridik.
2. Pjesëmarrësit duhet të njoftohen me nocionin të drejtat dhe liritë e njeriut dhe të fitojnë njohuri themelore për grupet e të drejtave të njeriut, si dhe për rregullimin e tyre në Kushtetutën e Republikës së Maqedonisë së Veriut. .
3. Pjesëmarrësit duhet të fitojnë shkathtësi themelore për hulumtim të rregullimit juridik, të kuptuarit e rregullimit juridik dhe të interpretuarit e rregullimit juridik

ora 4:

PJESËMARRJA E DREJTPËRDREJTË DEMOKRATIKE E QYTETARËVE NË EKZEKUTIMIN E PUSHTETIT (REFERENDUM, INICIATIVA QYTETARE DHE TUBIME QYTETARE).

METODOLOGJIA E PUNËS

Diskutim në grup. Prezantim i shkurtër i ligjeruesit. Punë në grup.

PËRMBAJTJA E ORËS MËSIMORE:

1. Ligjeruesi, sipas përzgjedhjes së rastësishme ose me paraqitje vullnetare të pjesëmarrësve, i pyet nëse marrin pjesë aktive në shkolla (nëse ekziston ndonjë formë e organizimit të nxënësve në shkollë) dhe nëse ndonjëherë kanë përgatitur peticion në adresë të drejtorisë së shkollës (drejtorit ose këshillit të arsimtarëve). (5 min.).
2. Pas diskutimit të shkurtër në grup, ligjeruesi e shpjegon nocionin demokraci e drejtpërdrejtë dhe i numëron llojet e demokracisë së drejtpërdrejtë (shih fjalorthin) (5 min.).
3. Pas shpjegimit të nocionit demokraci e drejtpërdrejtë, ligjeruesi e shpjegon referendumin, iniciativat qytetare ligjvënëse, si dhe peticionet dhe tubimet qytetare (për shembull, në komunitetet urbane ose rurale) si forma të demokracisë së drejtpërdrejtë (shih fjalorthin). (10 min).
4. Ligjeruesi i ndan pjesëmarrësit në disa grupe (varësisht nga numri i tyre, por jo më tepër se 5 pjesëmarrës në grup) dhe kërkon prejt tyre të përgatisin një peticion në adresë të Kuvendit, Qeverisë, Kryetarit të Komunës ose Këshillit Komunal për një çështje që i tangon dhe për të cilën dëshirojnë të propozojnë zgjidhje. (15 min.)
5. Pas mbarimit të kohës së caktuar, një përfaqësues i çdo grupi do ta shpjegojë shkurt atë që e kanë shkruar si grup (10 min.).

Gjithsej: 45 minuta

QËLLIMET E ORËS MËSIMORE:

1. Ligjeruesi duhet të fitojë një pasqyrë fillestare për aktivizmin dhe në përgjithësi, për dëshirën për aktivizëm të pjesëmarrësve në shkollë dhe/ose në komunitetin lokal, përfshi dhe anëtarësimin në organizata qytetare dhe grupe joformale. Është shumë e rëndësishme që të fitojë një pasqyrë për atë nëse faktorët e socializimit (familja, shkolla, mjedisi) dhe qëndrimet e tyre të mundshme konservatore, përkatësisht patriarkale, si dhe eventualisht kultura e tyre parokiale qytetare kanë ndikim negativ mbi dëshirën për aktivizëm te pjesëmarrësit.
2. Pjesëmarrësit duhet të njoftohen me nocionin demokraci e drejtpërdrejtë dhe llojet e demokracisë së drejtpërdrejtë siç janë referendumi, iniciativat qytetare ligjvënëse, peticionet dhe tubimet qytetare.
3. Pjesëmarrësit duhet të fitojnë shkathtësi themelore për përgatitjen e peticioneve me të cilën kërkojnë zgjidhje dhe propozojnë zgjidhje për një çështje që i tangon.
4. Pjesëmarrësit duhet të ndërtojnë qëndrim për dëshirën për të qenë aktiv në komunitet, përfshi dhe qëndrimin pozitiv ndaj marrjes së përgjegjësisë për propozimin e vendimeve, si dhe pjesëmarrjen e tyre të drejtpërdrejtë në vendim-marrje nëpërmjet votimit.

ora 5:

DISKUTIM NË GRUP. PREZANTIM I SHKURTËR I LIGJERUESIT. PUNË HULUMTUESE NË GRUP.

METODOLOGJIA E PUNËS

Diskutim në grup. Prezantim i shkurtër i ligjeruesit. Punë hulumtuese në grup.

PËRMBAJTJA E ORËS MËSIMORE:

1. Ligjeruesi, sipas përzgjedhjes së rastësishme ose me paraqitje vullnetare të pjesëmarrësve, i pyet nëse konsiderojnë që të gjithë njerëzit duhet të jenë të barabartë në pikëpamjen e të drejtave dhe nëse i respektojnë normat juridike për shkak të frikës nga dënimet apo sepse konsiderojnë që është mirë të respektohen normat juridike. (10 min.).
2. Pas diskutimit të shkurtër në grup, ligjeruesi e shpjegon parimin e barazisë së të gjithëve para ligjit si një shtyllë kryesore e sundimit të së drejtës. Për më tepër, ligjeruesi shpjegon që rendi juridik është i dëshirueshëm për jetësim autonom të së drejtës, mirëpo në qoftë se ata të cilëve iu referohet norma juridike nuk e respektojnë vullnetarisht normën, atëherë pasojnë sanksione (jetësim heteronom i të drejtës (shih fjalorthin) (5 min.).
3. Pas pjesës hyrëse për parimin e barazisë para ligjit, ligjeruesi i shpjegon veprat juridike civile dhe përgjegjësinë juridike civile, si dhe veprat penale dhe përgjegjësinë penale juridike për mosrespektimin e ligjit. Ligjeruesi në veçanti i shpjegon pasojat ligjore, përkatësisht sanksionet për mosrespektimin e ligjit, kryesisht dëmshpërblimin, gjobat dhe dënimin me burg. Sa i përket sanksioneve penale, ligjeruesi i shpjegon qëllimet e ndëshkimit, ndërsa në veçanti parandalimin e përgjithshëm dhe të veçantë, si dhe risocializimin. (shih fjalorthin). (15 min).
4. Ligjeruesi i ndan pjesëmarrësit në disa grupe (varësisht nga numri, jo më tepër se 5 pjesëmarrës në grup) dhe kërkon prej tyre

ta plotësojnë pyetësorin për vlerësim të trajnimit. (10 min.)

5. Pas mbarimit të vlerësimit, ligjeruesi bën një përmbledhje të trajnimit në fjalimin e tij përfundimtar dhe i motivon pjesëmarrësit të vazhdojnë të arsimohen dhe të hulumtojnë të drejtat dhe obligimet e tyre në kuadër të rendit tonë juridik, si dhe të besojnë në mundësinë për realizimin e drejtësisë nëpërmjet rendit juridik (5 min.).

Gjithsej: 45 minuta

QËLLIMET E ORËS MËSIMORE:

1. Pjesëmarrësit duhet të njoftohen me parimin e barazisë për të gjithë para ligjit si një shtyllë kryesore e shtetit të së drejtës.
2. Pjesëmarrësit duhet të njoftohen me pasojat ligjore për mosrespektimin e ligjit, ndërsa në veçanti të njoftohen me përgjegjësinë penale dhe civile, si dhe me sanksionet themelore civile dhe penale.
3. Pjesëmarrësit duhet të kuptojnë që qëllimi i sanksioneve penale nuk nënkupton vetëm hakmarrje ndaj individit që e ka kryer veprën penale, por qëllimi është parandalimi i përgjithshëm dhe i veçantë, por edhe risocializimi i personave të dënuar me burg dhe kthimi i tyre normal në jetën shoqërore pas vuajtjes së dënimit me burg.

Funded by
UK Government

This product is prepared within the programme "Moving to sustainable approaches in the prevention of violent extremism in the Western Balkans – Phase IV" funded by the UK Government with the support of the British Embassy Skopje. The content of this publication does not necessarily reflect the position or the opinions of the UK Government.